

Hoofstuk 10

Athenagoras

10.1 Athenagoras se werk en lewe

Die geskrif waarna in hierdie hoofstuk verwys word, is *Die smeekskrif van Athenagoras ter wille van die Christene*.

Hierdie geskrif van Athenagoras (± 180 nC) is aan keiser Marcus Aurelius en sy seun Commodus opgedra (Bartelink 1986:109). Dit staan bekend as 'n apologie ter verdediging van die Christendom. Die apologie het volgens Eusebius (Schoedel 1972: xi) moontlik ontstaan as geskrif wat onder die heidene versprei en gelees moes word ter versagting vir die Christene se vervolging in Gallië (± 177 nC).

Oor Athenagoras is min bekend. Hy was 'n Griekse apologete uit die tweede eeu na Christus. Net eenmaal vind ons 'n verwysing na Athenagoras, naamlik by Methodius van Olympus (Bartelink 1986:103). Verder word hy in 'n anonieme uittreksel uit 'n verlore Christelike geskrif van Filippus van Side (± 430 nC) genoem, as die skrywer van 'n smeekskrif ten behoeve van die Christene, waaronder gemeld word dat hy onder keisers Hadrianus en Antoninus geleef het. Hy het moontlik by die filosofiese skole in Athene en Alexandrië opleiding ontvang (Bartelink 1986:103).

Die smeekskrif van Athenagoras vir die Christene is veral van belang vir hierdie studie, omdat hy oor die filosofie as teenstelling van die Christendom handel, asook oor die Christendom se verstaan van God en die geskape wêreld.

10.2 Athenagoras se smeekskrif ter wille van die Christene

Athenagoras haal Sophokles aan wat oor die kwaliteite van 'n god praat, en lewer self kommentaar daarop (5.2, 7.2 en 7.3 word ter wille van inhoud saam behandel):

-
- 5.2. εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν θεός, ὅς οὐρανὸν τ' ἔτευξε καὶ γαίαν μακρὰν, πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ φύσιν τοῦ κάλλους τοῦ ἐκείνου πληρουμένην ἐκάτερα, καὶ ποῦ δεῖ εἶναι τὸν θεὸν καὶ ὅτι ἓνα δεῖ εἶναι, διδάσκων.

Vertaling

- 5.2. Een in waarheid, een is god, wat die hemel en die wye aarde gemaak het. Dit handel oor die natuur van God wat met sy beeld die hemel en die aarde vul, en hy leer waar God moet wees, en dat God een moet wees.
- 7.2. ποιηταὶ μὲν γὰρ καὶ φιλόσοφοι, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐπέβαλον στοχαστικῶς, κινηθέντες μὲν κατὰ συμπάθειαν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ πνοῆς ὑπὸ τῆς αὐτὸς αὐτοῦ ψυχῆς ἕκαστος ζητῆσαι, εἰ δυνατὸς εὐρεῖν καὶ νοῆσαι τὴν ἀλήθειαν, τοσοῦτον δὲ δυνηθέντες ὅσον περινοῆσαι, οὐχ εὐρεῖν τὸ ὄν, οὐ παρὰ θεοῦ περὶ θεοῦ ἀξιώσαντες μαθεῖν, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ἕκαστος· διὸ καὶ ἄλλος ἄλλως ἐδογματίσεν αὐτῶν καὶ περὶ θεοῦ καὶ περὶ ὕλης καὶ περὶ εἰδῶν καὶ περὶ κόσμου.

Vertaling

- 7.2. Want digters en filosowe het so ook oor ander sake raaiwerk gedoen, terwyl elkeen van hulle beweeg word deur sy eie gevoel aangaande die wese van God; om te soek (en) sou dit moontlik wees te vind en die waarheid te verstaan. Maar hulle was in staat om niks meer as 'n klein verstaan te verwerf nie, hulle kon Hom nie vind nie, want hulle was nie bereid om van God of oor God te leer nie, maar elkeen (het vertrou) op homself. Dit is waarom elkeen van hulle ander (leerstellings) geleer het aangaande God, en aangaande die heelal, en aangaande beelde en die wêreld.

7.3. ἡμεῖς δὲ ὧν νοοῦμεν καὶ πεπιστεύκαμεν ἔχομεν προφήτας μαρ-
τυρας, οἳ πνεύματι ἐνθέῳ ἐκπεφωνήκασι καὶ περὶ τῶν τοῦ θεοῦ.

Vertaling

7.3. Ons het egter profete wat getuig van wat ons dink en wat ons glo. Hulle het gepraat deur 'n gees wat geïnspireer is deur God en aangaande die dinge van God.

Kommentaar

Soos reeds gemeld is God vir die Stoïsyne in alles. Hulle handhaaf die gedagte van politeïsme (Hoofstuk 7). Dit blyk uit Athenagoras se aanhaling van Sophokles. Die kwaliteite waaraan 'n god moet voldoen om god te wees, is volgens Sophokles een wat die hemel en die aarde gemaak het. Sophokles leer dat god een moet wees (καὶ ὅτι ἓνα δεῖ εἶναι). Die wêreld is vir die kerkvaders nie los van God nie (Van Bavel 1990:18), maar nie god self nie. God moet een wees volgens Sophokles. Vir Athenagoras beteken dit die God van die Bybel (vergelyk Deut. 6:4). Verder meen hy dat die oorsaak van die kosmos gesoek word in God. Hy kwalifiseer om God te wees, want Hy het alles gemaak (Van Bavel 1990:18). Athenagoras se wêreldbeskouing, soos die res van die kerkvaders, is nie antroposentries (soos White 1967:1205 meen), of biosentries (die kosmos is in die fokus van aanbidding) nie, maar teosentries (Amerding 1973:6). Hierdie aanhaling uit Athenagoras se smeekskrif oor wie God is, is van uiterste belang: want wie God is, bepaal wie of wat die skepping is. Die verhouding tot die kosmos is direk afgelei vanuit die verhouding tot God / gode (Amerding 1973:6). Vir die mens sou die natuur slegs kosbaar kan wees as die natuur of 1) self god is, of 2) direk aan die mens gegee is as geskenk om te bewaar. In die geval van die Joods – Christelike siening van die skepping, is die tweede opsie die korrekte. Of dit nou 'n animistiese, panteïstiese, politeïstiese, of Christelike siening is wat die skepping benader, hang af van wie God is. Athenagoras sinspeel op dit wat deur Paulus in Handeling 17:24 verklaar word:

ὁ θεός· ὁ ποιῆσα τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὐτὸ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ὑπαρῶν κυρίου οὐκ ἐν χειροποιήτοις· οὐκ ἐστὶν κατοικεῖν (Die God wat die wêreld gemaak het en alles wat daarin is, Hy wat Here van hemel en aarde is, woon nie in tempels met hande gemaak nie.)

Amerding (1973:6) vra: Wat is die implikasie as ons die God van die Christene tot die vlak van die natuur aftrek? Ons het so 'n model in die Babiloniese skeppingsverhaal. "Enuma Elish", wat die Babiloniese kosmologie in die tweede- en derde millennia voor Christus verteenwoordig, het die heidense panteïsme as basis. Die wêreld is volgens die Babiloniërs nie uit niks nie, maar uit sekere gode voortgebring (Amerding 1973:6). Dus die wêreld is vir hulle 'n sigbare gestalte van hulle gode. Die gemeenskap het nou nie meer die wêreld gesien as 'n "dit" nie, maar 'n "U" (Amerding 1973:6). Dit is die implikasie van White se voorstel op die ekologiese krisis (White 1967:1206).

Om oor die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping te praat, moet God die God van die skepping wees, anders is die debat irrelevant (Amerding 1973:6). Athenagoras leer waar God is (καὶ ποῦ δεῖ εἶναι τὸν θεόν) – in die hemel, en wie God is (εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστὶν θεός, ὅς οὐρανόν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακράν) - Hy wat alles gemaak het.

Athenagoras verwyt die filosowe oor hulle siening van die skepping as god. Want as hulle bereid was om oor God van God te leer (παρὰ θεοῦ περὶ θεοῦ ἀξιόσαντες μαθεῖν) sou hulle weet wie God is, maar nou vertrou elkeen op sy eie insig (ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ ἕκαστος) as geleer moet word περὶ θεοῦ καὶ περὶ ὕλης καὶ περὶ εἰδῶν καὶ περὶ κόσμου (*aangaande God, en aangaande die heelal, en aangaande beelde en die wêreld*). Sulke sake is raaiwerk van digters en filosowe (ποιηταὶ μὲν γὰρ καὶ φιλόσοφοι, ὡς καὶ τοῖς ἄλλοις, ἐπέβαλον στοχάστικῶς) en nie werd om aanvaar te word nie. Want, voeg hy by

---

ἡμεῖς δὲ ὧν νοοῦμεν καὶ πεπιστεύκαμεν ἔχομεν προφήτας μαρτύρας
(*Ons het egter profete wat getuig van wat ons dink en wat ons glo*).

Teenoor die στοχαστικός (raaiwerk) van die filosowe stel Athenagoras dit dat die Christendom wat God aanbid en nie die natuur nie, profete gehad het wat nie die dinge uitgedink het nie, maar die openbaring van God se Gees gehad het: οἱ πνεύματι ἐνθέω ἐκπεφωνήκασι καὶ περὶ τῶν τοῦ θεοῦ - *Hulle het gepraat deur 'n gees wat geïnspireer is deur God en aangaande die dinge van God.*

Oor die afgode sê Athenagoras

8. 7. ἀλλ' ἔστι τι ἕτερον ἵνα που στῆ ὁ γινόμενος κατὰ τοῦ ὄντος; ἀλλ' ὑπὲρ αὐτὸν ὁ θεὸς καὶ τὰ τοῦ θεοῦ. καὶ τίς ἔσται τόπος τὰ ὑπὲρ τὸν κόσμον τούτου πεπληρωκότος;
- 8.8. ἀλλὰ προνοεῖ; καὶ μὴν οὐδὲ πρόνοεῖ, εἰ μὴ πεποίηκεν. εἰ δὲ μὴ ποιεῖ μήτε πρόνοεῖ μήτε ἔστι τόπος ἕτερος, ἐν ᾧ ἔστιν, εἷς οὗτος ἐξ ἀρχῆς καὶ μόνος ὁ ποιητῆς τοῦ κόσμου θεός.

Vertaling

- 8.7. *Is daar enigiets anders ('n god) wat dit moontlik sal maak om teen die Wese te staan? Want God en die dinge van God is bo hom. En watter plek kan daar wees (vir hom) want God vul dit wat bo die aarde is.*
- 8.8. *Kan hy voorsien? Hy kan nie voorsien, as hy nie iets gemaak het nie. As hy nie iets kan maak nie, as hy nie kan voorsien (daarvoor) nie, en as daar nie 'n ander plek is waar hy kan wees nie, (dan) is God die enigste skepper van die wêreld van die begin af.*

Kommentaar

Een belangrike aspek van die Joods – Christelike skrywers is die ooreenkoms in die gedagte van die voorsienigheid van God (Oehler 1882:170). Die duur van die

---

wêreld word deur die Goddelike alomteenwoordigheid bepaal: die afhanklikheid van die mens aan God staan voorop, en vandaar besef die mens sy afhanklikheid van die skepping van God (Oehler 1882:170).

Vir Huse (1983: 18) rus die versorging van die kosmos voortdurend op dieselfde beginsels as die skepping: dit verloop volgens die bevel van die Here, en Hy beveel aanhoudend (creatio continua). God gebruik die mens, wat Hy na sy beeld skape, om sy Wil op aarde deur te voer, en om sorg te dra vir sy skepping. Prediker 11-12 stel die saak dat alhoewel die skepping deur God beveel, regeer en onderhou word, die mens egter moet verstaan dat dit op sigself leeg en verganklik is (Pred 11:8), en die mens ook maar net geskape. 'n God wat nie kan voorsien nie, is nie god nie, meen Athenagoras (καὶ μὴν οὐδὲ προνοεῖ, εἰ μὴ πεποίηκεν). Die mens is vir sy handeling slegs teenoor die ware God verantwoordelik (Huse 1983:18).

Volgens 'n artikel op die webblad <http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm> wil Athenagoras in hierdie teks nie alleen die panteïsme en die politeïsme van die heidendom die nek inslaan nie, maar ook die gedagte van die fatalisme, wat by baie van die vroeë filosowe geleef het. Volgens die fatalisme leef die mens vir elke dag. Die mens hoef nie enige voorsiening te maak vir enige moontlike probleme van die toekoms nie. Elke dag bring genoeg van sy eie sorg. Die filosowe het mense opgeroep om te leef vir die vrymaking van die siel (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>). Hierdie gedagtes het egter in die praktyk die gevolg gehad dat die skepping nie alleen as boos en verganklik beskou is nie, maar uitgebuit kon word. Die mens leef in die houding van geen sorg vir die toekoms nie (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>).

By die Christendom was die siening anders: as God voorsien, stel dit die mens in staat om self te voorsien (Oehler 1882:171). Die handewerk van die mens was iets waarvoor hy hom kon verbly, want dit is 'n gawe uit die hand van die

---

Voorsiener. Die mens word in die Bybelse tekste voortdurend aangesê (Ps. 8:4; 66:1-4; 103:20-22; 104) om hulle liefde vir die natuur in die konteks te sien dat dit die handewerk van die Almagtige is, en nie 'n substansie van God nie (Amerding 1973:6).

Dit is vanselfsprekend dat as die mens die God van die natuur liefhet, hy ook sy werke sal liefhê, en waardeer (Heyns 1970:102). Hierdie verstaan van die skepping maak dat die mens en die natuur met 'n spesiale waardigheid geklee is (Heyns 1970:102).

Ter verdediging van die Christendom maak Athenagoras die volgende opmerkings

11. 4. παρὰ δ' ἡμῖν εὐροιτε ἂν ιδιώτας καὶ χειροτέχνας καὶ γραῖδια, εἰ λόγῳ τὴν ὠφέλειαν παριστᾶν εἰσὶν ἀδύνατοι τὴν πᾶρα τοῦ λόγου, ἔργῳ τὴν ἀπο τῆς προαιρέσεως ὠφέλειαν ἐπιδεικνύμενους· οὐ γὰρ λόγους διαμνημονεύουσιν, ἀλλὰ πράξεις ἀγαθὰς ἐπιδεικνύουσιν, παϊόμενοι μὴ ἀντιτύπτειν καὶ ἀρπαζόμενοι μὴ δικάζεσθαι, τοῖς αἰτοῦσιν διδόναι καὶ τοὺς πλησίον ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτούς.

Vertaling

11.4. *Onder ons kan gewone mense gevind word, kunstenaars en ou dames, wat, as hulle nie in staat is om deur redelike oorreding die bruikbaarheid van hulle leerstellings aan te toon nie, die bruikbaarheid van hulle werke aantoon. Want hulle herhaal nie woorde nie, maar hulle wys goeie werke; wanneer hulle geslaan word, slaan hulle nie terug nie; wanneer hulle geroof word, vervolg hulle nie; hulle gee vir die wat vra; en hulle het hulle naaste lief soos hulleself.*

Kommentaar

Die krag van die Christendom lê nie in hulle oorreding, soos by die filosowe nie. Hulle is maar gewone mense (παρὰ δ' ἡμῖν εὔροιτε ἄν ἰδιώτας). Die krag word egter duidelik as die werke wat hulle verkondig in hulle eie lewens sigbaar word (ἔργῳ τὴν ἀπο τῆς προαιρέσεως ὠφέλειαν ἐπιδεικνυμένους).

Wanneer hulle geslaan word, slaan hulle nie terug nie; wanneer hulle geroof word, vervolg hulle nie; hulle gee vir die wat vra; en hulle het hulle naaste lief soos hulleself (Legatio 11.4).

Die beginsel van die liefde teenoor die naaste word breedvoerig in die Nuwe Testament verduidelik (Heyns 1970:62). Die naasteliefde was ook soms verstaan in terme van die liefde vir alles rondom die mens self (Heyns 1970:62). Dit het beteken dat liefde tot die naaste ook liefde vir die natuur sou impliseer. In die woord ἀγαπάω (καὶ τοὺς πλησίον ἀγαπᾶν ὡς ἑαυτοὺς) kan volgens Bauer et al (1952:5) menige kere ook na die liefde vir die sigbare dinge in die natuur verwys word. τοὺς πλησίον (die naaste) kan juis in breër sin ook verstaan word, nie alleen as 'n verwysing na die persone na aan die mens self nie (Bauer et al 1952:678), maar ook na die dinge na aan die mens (Bauer et al 1952:678). So word die woord dikwels in die Septuagint verstaan, aldus Bauer et al (1952:678).

Die liefde teenoor die naaste, impliseer liefde teenoor al die instellings wat geskape is rondom die Christen (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>). So verstaan, is die Bybel asook die geskrifte van sommige kerkvaders, gelaai met beginsels rondom die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping. Daar word egter ook gewaarsku teen die gedwonge verstaan van tekste in terme van die mens se verantwoordelikheid (Walsh 1985:html weergawe). Walsh (1985:html weergawe) waarsku dat sekere tekste soms kan buikspreek om te sê wat die verklaarder wil hê dit moet sê. Die gevolgtrekking is dus dat nie al die tekste in die Nuwe-Testament en al die tekste

---

in die Patristiek wat oor die naasteliefde handel, die liefde vir die natuur impliseer nie. In die konteks van Athenagoras se Legatio (11.4) kan dit wel so uitgelê word (Bauer et al 1952:5).

Oor die aanbidding van voorwerpe

15. 2. εἰ μὲν γὰρ ταῦτον ὕλη καὶ θεός, δύο ὀνόματα καθ' ἑνός πράγματος, τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα, τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον οὐ νομίζοντες θεοὺς ἀσεβοῦμεν· εἰ δὲ διεστᾶσαι πάμπλου ἀπ' ἀλλήλων καὶ τοσοῦτον ὅσον τεχνίτης καὶ ἡ πρὸς τὴν τέχνην αὐτοῦ παρασκευή; ὡς γὰρ ὁ κεραμεύς καὶ ὁ πηλός, ὕλη μὲν ὁ πηλός, τεχνίτης δὲ ὁ κεραμεύς, καὶ ὁ θεὸς δημιουργός, ὑπακούουσα δὲ αὐτῷ ἡ ὕλη πρὸς τὴν τέχνην. ἀλλ' ὡς ὁ πηλὸς καθ' ἑαυτὸν σκεύηγενέσθαι χωρὶς τέχνης ἀδύνατος, καὶ ἡ πανδεχὴς ὕλη ἄνευ τοῦ θεοῦ τοῦ δῆμιουργοῦ διάκρισιν καὶ σχῆμα καὶ κόσμον οὐκ ἐλάμβανεν.

Vertaling

15.2. *Want dit is so dat, as stof en God dieselfde is, twee name vir een saak, dan is ons goddeloos as ons nie klippe en hout, goud en silwer as gode reken nie. Maar as daar tog 'n verskil tussen hulle is, soveel as wat tussen die beeldmaker en die materiaal geskik vir sy handewerk is, waarom word ons beskuldig? Want soos met die pottebakker en die klei, is die klei die stof en die pottebakker die maker, so is God die skepper en die stoflike dinge is ondergeskik aan Hom, sodat Hy sy kuns kan beoefen. Soos die klei nie uit homself in staat is om in potte te verander, sonder die mens se werk nie, so ook kon die stoflike dinge, wat ondergeskik is aan verandering, nie vorm en orde ontvang sonder God die maker nie.*

Kommentaar

Hier is by Athenagoras 'n sinspeling op die werk van die pottebakker in Jeremia 18:1-6: "Sal Ek nie soos hierdie pottebakker met julle kan maak nie, o huis van Israel? spreek die HERE. Kyk, soos klei in die hand van die pottebakker, so is julle in my hand, o huis van Israel!" (Jer. 18:6). In Jeremia word God beskryf as die groot Pottebakker wat besig is om met Israel, wat voorgestel word as die klei in die hand van die pottebakker te werk (Vosloo et al 1993). Vir Athenagoras is dit ondenkbaar dat die stoflike en God gelyk kan wees. Een moes tog die oorsaak vir die ander wees (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>). Aangaande die heidene met wie Athenagoras redeneer, is dit duidelik: hulle god het voorgekom uit iets. Athenagoras meen dat as die god van die heidene gemaak moes word, dit nie god kan wees nie. Dan kan die heidene mos nie die Christene kwalik neem oor hulle dit nié as god wil erken nie. So 'n god kom voort uit hulle gedagtes en dan word hy gevorm deur hulle hande (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>). Maar die God van die Christene het alles gemaak, deur dit as kuns te beoefen. Al die dinge is ondergeskik aan God en kan nie as God geëer word nie. Dit is belangrik om daarop te let dat Athenagoras hier 'n duidelike beginsel gee oor die siening van die mens teenoor die natuur. Die natuur is nie god nie, maar is die voorwerp in God se hande, om daaruit te maak wat en soos Hy wil (<http://www.lumenverum.com/fathers/Athenagoras.htm>). Dit is in ooreenstemming met die bedoeling van Jeremia 18:6.

White (1967:1205) verwys na die gebruik van die antieke mens om elke stroom, elke boom, elke heuwel en berg te beskou as draers van die geestelike siel (*genius loci*). Hieroor is alreeds breedvoerig gehandel. Dit is belangrik om wat in hoofstuk 2 en 5 gesê is ook net in die verband van Athenagoras se smeekskrif ter wille van die Christene te bring. Hierdie geeste wat in die verskillende voorwerpe geleef het, het die antieke mens gedwing om verantwoordelik teenoor die skepping te leef (White 1967:1205). Want, voordat die mens enige gebied kon binnegaan en dit tot sy beskikking stel, moes die beskermgees eers geëer

---

word (White 1967:1205). Alhoewel die Christendom die animisme vernietig het, het dit weer oplewing gevind in die gedagtes van Francis van Assisi (White 1967:1206). Volgens hom is die aarde nie bloot 'n voorwerp van vernietiging nie, maar "Brother Ant en Sister Fire"(White 1967:1206).

Hierdie gedagtes van White pas egter nie in die Christelike skeppingsgedagte, soos hier by Athenagoras, in nie. White (1967:1203) merk tereg op: "changes in human ways often affect nonhuman nature". Dit is egter nie waar dat die siening van die kerkvaders blameer kan word vir die ekologiese krisis nie. White (1967:1203) antwoord dit eintlik self dat dit nie die Christendom se siening kan wees nie, as hy verwys na die Nyl wat vir 6 millennia reeds misbruik word, of die Romeine wat woude afgekap het om skepe te bou om die bekende wêreld te verower (White 1967:1203). Hier kon die Christendom tog geen rol gespeel het nie: hulle was dan verban, nie erken nie, en gewoonlik uitgelag oor hulle sienings (<http://www.goarch.org/en/ourfaith/articles/article8050.asp>). Die destydse bekende wêreld was ten tyde van hierdie "ekologiese rampe" nog glad nie onder Christene se beheer nie.

15. 4. ὥστε, εἰ τὰ εἶδη τῆς ὕλης ἀγοιμεν θεούς, ἀναίσθητεῖν τοῦ ὄντως θεοῦ δόξομεν, τὰ λυτὰ καὶ φθάρτα τῷ αἰδίῳ ἐξισοῦντες.

Vertaling

15.4. *Gevolglik, as ons die stoflike dinge as gode moet erken, sal dit lyk of ons blind is teenoor Hom wat waarlik God is deur Hom wat ewig is, gelyk te stel aan verganklike en besoedelbare dinge.*

Kommentaar

Athenagoras gaan nou voort om sy gedagtes oor die nietigheid van die afgode uit te spreek: ὥστε, εἰ τὰ εἶδη τῆς ὕλης ἀγοιμεν θεούς, ἀναίσθητεῖν

τοῦ ὄντως θεοῦ δόξομεν (*as ons die stoflike dinge as gode moet erken, sal dit lyk of ons blind is teenoor Hom wat waarlik God is*). ὥστε word saam met die infinitief ἀναίσθητεῖν in 'n gevolgsin gebruik. Die gevolg van die mens se aanbidding van die natuur is blindheid teenoor Hom wat waarlik God is. Die dinge waaruit die gode van die heidene gemaak word is besoedelbare dinge (τὰ φθάρτα)¹. Van Bavel (1990:20) verwys na die invloed van die Platonisme op Athenagoras se siening van die skepping oor die ewige materie. Die verskil tussen Athenagoras en die Platonisme lê in Athenagoras se verwerping van die gelykstelling van God en die materie. Die materie is geskape; God is nie (Van Bavel 1990:20).

Athenagoras se *Legatio* is 'n bewys van die vroeg-Christelike skrywers se siening oor die plek van die kosmos.

16.1. Καλὸς μὲν γὰρ ὁ κόσμος καὶ τῷ μεγέθει περιέχων καὶ τῇ διαθέσει τῶν τὲ ἐν τῷ λοξῷ κύκλῳ καὶ τῶν περὶ τὴν ἄρκτον καὶ τῷ σχήματι σφαιρικῶ ὄντι· ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον.

Vertaling

16.1. *Want die wêreld is mooi en neem toe in sy grootte, in sy ordening van die dinge in die verduisterings en rondom die pole, en in sy ronde vorm. Maar, nie die wêreld nie, maar sy Maker behoort aanbid te word.*

---

¹ Vir 'n bespreking oor die gebruik van die woord φθάρτος by die kerkvaders, sien Hoofstuk 9 – Origenes (In Ep. Ad Rom). Jurgens, WA. 1970. *The Faith of the Early Fathers*. vol. 2 Collegeville, MN: The Liturgical Press het ook uitgebreide gedagtes rondom die siening van die verganklike dinge.

Kommentaar

Die uiteinde van Athenagoras se smeekskrif word in Legatio 16.1 saamgevat: Καλὸς μὲν γὰρ ὁ κόσμος (*Want die wêreld is mooi...*). Nie die wêreld nie, maar die Maker word aanbid (ἀλλ' οὐ τοῦτον, ἀλλὰ τὸν τεχνίτην αὐτοῦ προσκυνητέον).

Dit is belangrik om hier kortliks te kyk na die gebruik van ὁ κόσμος. κόσμος kan verskillende betekenismoonlikhede dra. Louw & Nida (1993) gee verskillende semantiese velde waarin die woord verskillend funksioneer. Dit kom voor in die betekenis van: *die geordende skepping, die aarde, goddelose wêreldse standaarde, mense wat van God verlate is, groot of selfs bo – menslik*. Swanson (1997) verwys na die verskillende semantiese velde van die woord κόσμος by Louw & Nida (1993), en kies in die konteks van Athenagoras se Legatio 16.1 die betekenismoonlikhede van: “*die geordende skepping of die aarde*”. Athenagoras verwys volgens Swanson (1997) in hierdie gedeelte beslis nie na die skoonheid van die sondige (soos die woord dikwels by Johannes gebruik) wêreld nie, maar eerder in die betekenis van die “*mooiheid van die geskape dinge*”. Dit is nou duidelik dat Athenagoras nie die vernietiging van die natuur voorstaan, propageer, of verkondig nie (Swanson 1997). Die wêreld is mooi, maar dis steeds nie God nie (Van Bavel 1990:20).

10.3 Gevolgtrekking

’n Aantal gevolgtrekkings kan uit die smeekskrif van Athenagoras oor die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping gemaak word:

Vir Athenagoras, soos vir die Christendom van die vroegste tye af, is daar slegs een God. Hierdie siening is belangrik wanneer dit kom by die mens se verantwoordelikheid teenoor die skepping, want wie God is, gaan bepaal wat die wêreld is. Daar is geen afgode wat kan voorsien nie, want net God is die ware God. Dit impliseer dat die mens teenoor God verantwoordelik is vir sy dae. Die mens is saam met die skepping leeg en verganklik sonder God. In die wêreld waarin Athenagoras en sy tydgenote geleef het is daar deur die heidene geleer

dat die mens geen sorg moet dra vir die toekoms nie, maar besorg moet wees oor die vrymaking van die siel van die sondige liggaam. Hier kom Athenagoras met die leer van die Bybel dat as God voorsien, die mens self ook verantwoordelikheid moet neem om te voorsien in sy behoeftes. Die mens kan hom verbly oor God se handewerk. So sien die mens in die mooi van die natuur die sorg van 'n liefdevolle Vader. Om nie die natuur as God te aanbid nie, het nie noodwendig die gevolg dat die natuur as minderwaardig behandel word nie. White (1967:1205) meen dat misbruik die direkte gevolg van die vroeë Christene se verstaan van God en die skepping was. Dit is egter bloot spekulasie.